

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1079.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL, hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden küldemény intézendő: Főiskola, háznagyi hivatal.</p>
--	--	---

Tartalom. A vallás- és közoktatásügyi miniszter nyilatkozata az elkeresztelések ügyében. — Népiskolai felügyelet. Gondos. — Tárcza. Kálvin sírjánál. Szaboleska Mihály. — Iskolaügy. Thót Ferencz tanár lemondása. — Közügyeink. Búcsú-, hála- és örömnép Felső-Bányán. Nagy Elek. — Templomavatás Hegyközüljakon. Egy jelenvolt lelkész. — A radna-lippai magyar protestáns egyház. — Külföld. — Irodalom. — Különfélék.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter nyilatkozata az elkeresztelések ügyében.

Minden más ügyet és kérdést föltétlenül háttérbe szorít nálunk e héten az a rendkívül fontos beszéd, melyet országgyűlésünk f. hó 18-iki gyűlésén gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter, tárczája költségvetésének alkalmával, az elkeresztelések oly nagy port vert, a kedélyeket oly régóta hullámozásban tartó ügyében mondott. Ma minden művelt ember erről beszél hazánkban, s mi csak lapszerkesztői kötelességünket teljesítjük, ha azt a beszédet egész terjedelmében közzé teszszük e lap hasábjain, fentartván magunknak, hogy közelebbi számunkban a miniszter beszédét megelőző beszédek, az Irányi Dániel és a miniszterelnökét, valamint a közoktatásügyi miniszter nyilatkozata után tartott egyéb, e kérdéssel foglalkozó beszédek is, lapunk céljához képest méltassuk. Most csak annyit, hogy emlékezetünkre egyházi ügyben államférfiútól, s tegyük hozzá: róm. kath. államférfiútól, ily minden ízében emelkedett, magas szellemtől áthatott, a sötétség emberei ellen a harcot bátran, leplezetlen szavakkal, nyilt bátorsággal fölvevő, hazánk kulturtörténetében valóban korszakot alkotó beszédet még nem volt alkalmunk hallani. Az élénk helyeslés, a frenetikus éljenzés és taps folytonos kitöréseit nagyon megérdemelte ez a hatalmas beszéd. Tisztelet a miniszternek, ki azt tartotta, s tisztelet a háznak, mely azon pártkülönbség nélkül lelkesült! A beszéd így hangzott.

T. képviselőház! Azok után, a miket a kormányelnök úr imént elmondott, én Irányi Dániel képviselő úr felszólalásának csak egy részével fogok foglalkozni, t. i. azon részével, mely az általam f. é. febr. 26-ikár. kiadott rendeletre vonatkozik.

Mondhatom, hogy felette nagy köszönettel tartozom a t. képviselő úrnak, hogy ezt a rendeletet itt a házban szóba hozta; köszönettel tartozom neki azért, mert hiszen én rá nézve csak kedvező, ha a rendelet törvényessége minden szempontból megvilágítatik, ha a háznak alkalma van e kérdéssel szemben állást foglalni. Mert mindaddig, míg a tisztelt ház nem foglalkozik e kérdéssel, a felelősség egész súlya az én vállamra nehezedik; abban a perczen pedig, mikor a t. ház foglalkozik vele, csak két dolog lehetséges: vagy helyesli az én álláspontomat, vagy helyteleníti; ha helyesli, megosztja velem a felelősséget, ha helyteleníti, akkor már épen felszabadul az én vállam.

Az 1868-iki 53. cikk módosítását célzó kérvényekkel érdemileg foglalkozni nem kívánok. A miniszterelnök úr a kormány nevében megmondta azt, hogy a kormány miképen ítéli meg a helyzetet, micsoda álláspontot foglal el ezen kérvényekkel szemben. De e kérvények beterjesztéséről, t. ház, két nagy igazságot mégis bátor vagyok deriválni. Két oly igazságot, a mely — szerintem — kell, hogy az egész most megindult vita folyamán dominálja a t. házat. Az egyik az, hogy e kérvények beterjesztése magában véve arra vall, hogy az általam kibocsátott rendelet törvényes és jogos alapon nyugszik. A bizonyíték abban rejlik, hogy ha törvénytelennek ismerték volna fel az én rendeletemet, kérvénnyel és panaszszal a rendelet ellen fordultak volna; így azonban a rendelet törvényben gyökerezvén, természetesen a törvény ellen intézik a kérvényeket. A másik pedig, t. ház, az, hogy mindenkinek ez országban joga van kérvénnyel fordulni a törvényhozáshoz az iránt is, hogy a meglevő törvény módosíttassék; de másrészt mindaddig, míg a törvényhozás e kérelemnek helyt nem ad, a fennálló törvény kell hogy respectáltassék. E szempont is, t. ház, az én rendeletem mellett szól.

Már most, t. ház, egy kis kitérés után áttérek magára a február 26-iki rendeletre.

A február 26-iki rendelet szintén épen azok folytán, mik itt már felhozattak, logikai és természetes folyamánya az 1868. XLIII. t. cz. 12. §-ának. A törvény imperative rendelkezik a

vegyes házasságokból született gyermekek vallása felett, másrészt pedig az anyakönyv, törvényeink értelmében közokirat jellegével bír. Megengedhető-e, hogy azon kimutatás, a mely törvényeink szerint közokirat jellegével bír, törvényeink rendelkezésével ellenkezzék. Ennek folytán okvetlenül intézkedni kellett, hogy az anyakönyvek vezetése a törvényekkel összhangzásba hozassék. És szükséges, kikerülhetlen volt ezen intézkedés, t. ház, mert nem joga, de kötelessége a miniszternek a törvények végrehajtása felett örködni, a törvények végrehajtását biztosítani; és kettős kötelessége akkor, mikor a törvényeknek végre nem hajtása sok mindenféle panaszt, összeütközést, kellemetlenséget, zavart támaszt.

De, t. ház, jogszerű és törvényes alapon nyugvó is a febr. 26-iki rendelet. Eltekintve attól, hogy számos királyi resolúció, helytartótanácsi és miniszteri rendelet foglalkozott már a multban az anyakönyvek vezetésével, — a mi már magában is bizonyítéka annak, hogy a kormányhatóság joga és kötelessége az anyakönyvek vezetésére befolyjni, a főkérdés mégis az marad, hát vajjon a rendeletben megállapított kihágás az 1879. XL. t. cz. 1. §-a értelmében ténylegesen statuálható volt-e? Hát, t. ház, nézzük csak ezt az idézett törvényezikket.

„Ugy a miniszteri rendelet, mint a szabályrendeletek csupán valamely rendőri tilalomnak vagy rendelkezésnek megszégését minősíthetik kihágásnak“.

Feltételezhető-e, t. ház, hogy az 1879-iki törvényhozás nem tudta volna, hogy a közbiztonság rendőri ügyköre, az élet- és vagyonbiztonsági rendőri ügykör, csak alkatrésze az általános rendőri ügykörnek?

És ha tudta, a mint kétségkívül tudta, — és csak a legszűkebb értelemben vett policialis ügykörre kívánta volna szorítani a kormánynak ezen statutarius jogát, akkor ezt a törvénybe be is vette volna. De a törvényhozás nem azt tette be a törvénybe, hogy „közbiztonsági rendőri ügykörre“, hanem azt mondta, hogy „rendőri ügykörre“, tehát az általános rendőri ügykört értette.

De van még egy másik bizonyíték a törvényben.

Ha az 1879. XL. t. cz. tisztán policialis intézkedést értett volna, nem a kormányt hatalmazta volna fel a kihágás statuálására, hanem a belügyminisztert, mint a kinek ügykörébe tartoznak a policialis ügyek. Minden ressortnak vannak oly ügyei, melyekben külön kihágásokat statuálni lehet is, kell is.

De tovább menve, t. ház, az 1869. óta fennálló gyakorlat, a törvénynek értelmezése és alkalmazása is e felfogás mellett szól, mert 1879 óta igen sok esetben statuáltattak a különféle miniszterek által ily kihágások, és ha törvénytelen a f. é. február 26-ikán kiadott rendelet azon az alapon, a melyet a t. képviselő úr jelzett, akkor törvénytelen mindaz, a mi ez alapon a multban történt. Számos példát hozhatnék fel, de szorítokozom egy kiválóan frappáns példára. Az izraeliták anyakönyvvezetése ügyében 1885-ben kibocsátott egy szabályrendelet, melyben szintén több ily kihágás van statuálva és a mely azóta teljes érvényben fennáll és senki által törvénytelennek nem állított.

Van továbbá még egy criteriuma a rendőri kihágásnak, és ez az, hogy praeventiv irányú kell hogy legyen, hogy egy jogsérelmet lehetőleg kizárjon, lehetetlenné tegyen, megelőzőn. Nézzük ezen szempontból az általam tett rendelkezést.

Az anyakönyveknek a törvény értelmében való vezetése által nem előzetnek-e meg azon jogsérelmek, melyek az anya-

könyvek rendetlen vezetéséből származnak? Azt hiszem igen, és hogy e szempontból is megvan a rendeletben, a mi a rendőri kihágásokban kell hogy meglegyen.

Az a kérdés továbbá, hogy az általam kibocsátott rendelet nem ütközik-e más törvényes intézkedésbe, mert az is benne van az 1879. XL. t. cz.-ben, hogy az illető miniszteri rendeletnek nem szabad a törvény intézkedéseivel összeütközni. Elhíhethi nekem a t. képviselő úr, hogy szorgosan és lelkiismeretesen néztem át mindazon közléseket, a melyek az én rendelettemmel foglalkoztak, s kivált azokat, a melyek e rendeletet a törvényesség szempontjából megtámadták, és mindössze három törvényt találtam idézve, mely ellen a rendelet állítólag vét. Nézzük a törvényeket. Az első az 1879. XL. t. cz. 53. §-a. E szakasz következőleg szól: „A ki életkorának 18-ik évét még be nem töltött kiskorú egyént az 1868. LIII. t. cz. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe felvesz, két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő“.

Ezen szakasz tehát a vallásba való felvételtől szól. Van-e rendeletben vallásba való felvételtől szó? Én az anyakönyvek vezetését rendezem, semmi egyebet és hogyha bizonyos tekintetben correlativ a két fogalom, még akkor sem ütközik rendelkezésem a törvény idézett szakaszába, mert ez a már elkövetett cselekményt, a felvételt bünteti, míg én — a mint azelőtt volt szerencsém kifejtteni — azt megelőzőm.

Egyébiránt pro super-abundantia rendeletben még az is foglaltatik, hogy az általam elrendelt eljárás csak akkor alkalmazandó, a mikor súlyosabb beszámítás alá eső más cselekmény nem fordul elő, a mely azután természetesen a büntetőtörvénykönyv illető szakasza alá esik.

Hivatkozást hallottam továbbá, még pedig kapcsolatosan, az 1878. V. t.-cz. 379. §-ára és az 1827. 23. t.-cz.-re. Nézzük csak meg, hogy mit tartalmaznak e törvényezikkek. Az 1878. V. t.-cz. 379. §-a így szól: „Az anyakönyvek és azokból kiadott hiteles kivonatok és bizonyítványok közokiratot képeznek és az ezek vezetésére, valamint azokból hiteles kivonatok és bizonyítványok, vagy okiratok kiadására jogosított személyek, ezen cselekményeikre vonatkozólag közhivatalnokoknak tekintendők.“ Továbbá az 1827. XXIII. t.-cz., mint mindenki tudja, mert a régi törvényeket jobban ismerjük, mint az újakat, először azt rendeli, hogy egy másodpéldány készítenő s hogy az a törvényhatóságnak beszolgáltatandó, továbbá, hogy ezen másodpéldányból kivonatok nem adhatók s hogy az csak megőriztetik azon esetre, ha az első példány elvesz, és hogy végre a kivonatokat ezentúl is az illető lelkészek fogják adni.

A mi ezen paragraphusokat illeti, azért idézték, hogy kimutassák, miszerint azokban meg van mondva, ki az illetékes vagy jogosított személy a kivonatok kiadására. No már, t. ház, ez nevezetes momentum. Hiszen épen abban áll a controversia, hogy a vegyes házasságokból született gyermekekre vonatkozólag melyik lelkész az illetékes és melyik jogosított az anyakönyv szerkesztésére és a kivonat kiszolgáltatására? Miután pedig controversia merült fel e kérdésben, az anyakönyvi rend érdekében a miniszter másképen nem határozhatott, mint hogy tekintettel az 1868. LIII. t.-cz. 12. §-ára azt mondja, hogy csak az jogosított és csak az illetékes e tekintetben, a kinek a vallásához az illető a törvény értelmében tartozik.

Mindezek alapján t. ház, miután úgy gondolom, kimutat

tam azt, hogy a rendelet logikai és természetes folyamánya a törvénynek, miután ráúttam, hogy annak kibocsátására nagy szükség volt, és miután kifejtettem azt, hogy törvényen alapszik és törvényes eredetű, azt gondolom, igen természetes, ha kijelentem, hogy a rendeletet lényegében fentartom, s végrehajtani kívánom mindaddig, míg nem áll be szüksége annak, hogy e tárgyban törvényjavaslat terjesztessék a t. ház elé! És evvel a dolog érdemére nézve végeztem volna.

De van ez ügynek még egy másik oldala is, — ha szabad magamat úgy kifejeznem — majdnem személyi oldala, a melyet érintetlenül nem hagyhatók. A rendelet kibocsátását megelőző eljárásom, oly sok mindenféle rosszakarú kritikának, ráfogásnak stb. volt kitéve, hogy önmagamnak, de állásomnál fogva tartozom a t. háznak is azzal, hogy ezen eljárásomat megvilágítsam.

T. ház! Nem tagadom, mikor e rendelet kibocsátásának eszméjével foglalkoztam, nemcsak azon oldalról mérlegeltem a kérdést, hogy quid juris, hanem azon oldalról is, hogy quid consilii. A történelemből tudtam, hogy e kérdések rendszerint nagyfontosságúaknak tekintetnek, sok más mindenfélével összefüggésbe hozatnak, kényes természetűek; és ezért előre is biztosítani akartam magamat az iránt, hogy rendelkezésem nem fog-e nagy akadályokba ütközni, s nem fog-e esetleg majd kellemetlenségeket szülni? Ez eljárásomban t. ház, mit konstatálhattam? Konstatálhattam legelőször azt, hogy 1868-ban, mikor a szóban forgó törvény hozatott, az, úgyszólván lényegtelen ellenvetések mellett ment keresztül s fogadtatott el a törvényhozás által. Akkor tehát nem találták meg annak végrehajtásában azt az akadályt, a melyet most találnak. 1868. óta 22 évig áll fenn e törvény s azóta most van először alkalom arra, hogy a törvénynyel szemben, mondjuk ki a dolgot, egy hiteltvet állítanak fel és azt mondják, hogy nem lehet a törvényt keresztül vinni, mert hiteltbe ütközik. Konstatálhattam, hogy 1868. óta minden egyes konkrét esetben, mely elintézés végett egészen fel a miniszterig ért, minden miniszter, ki e széket betöltötte, consequensen — mert másképen nem is tehetett — az 1868. LIII. t.-cz. 12. §. értelmében határozott. Konstatáltam és ez talán a legnevezetesebb, hogy 1868. óta azon eljárási módozat, melyet én a rendeletben általánosítani kívánok, igen sok helyütt, majdnem egész egyházmegyékre kiterjedőleg tényleg fennáll, tényleg gyakoroltatik, és hogy ez eljárásban nem találtatott hiteltbe ütköző dolog. És konstatálom, hogy midőn a legfőbb ítélőszék egyes elkeresztelési esetekben végérvényesen ítéletet hozott és az illetőket felmentette, az indokolásban mindig azt mondván ki, hogy a keresztelés által a vádolt lelkész még nem vette fel az illetőket a katolikus egyházba, hanem az általános kereszttyénségbe: a bíróság ez indokolása ellen sehol, semmi oldalról ellenmondás nem hallatszott. Fel kellett tételezni, hogy ennek alapján minden akadály nélkül lehet e kivonatokat is egyik lelkésztől a másikhoz átküldeni. E végre iparkodtam az illetékes közegekkel, nemcsak katolikusokkal, hanem természetesen más keresztény felekezetbeliekkel is e kérdést előre is tisztába hozni. Nem tagadom, nem találkozott köztük egy sem, ki engem buzdított volna, de erre nem is volt szükség. Ugyis tudtam, mit szándékozom elérni. — Volt közöttük egyik és másik, kinek scrupulusa, kifogása volt, de határozottan ellenezni csak egyetlenegy ellenezte és dogmabeli akadályt egyetlen egy sem, még az sem hozott fel, a ki ellenezte, sem szóval, sem írásban. És különösen mondom:

sem írásban, tekintettel azon szerintem nagyon jellemző indiscretióra, mely bizonyos levelekkel történt, melyek a hírlapokban megjelentek; mert még azon levelekben is, hol említés történt hiteltvről, nem az anyakönyvvezetés körüli eljárással szemben állítatik az oda, hanem a vegyes házasságok kötésével általában, a mi egészen más.

De, t. ház mindezekon kívül, még egy sokkal jelentékenyebb tanúra is hivatkozhatom; oly tanúra, kinek súlyát azt gondolom, senki sem fogja kétségbe vonni ez ügyben. Az egész püspöki kar, miután a rendelet ki volt bocsátva, conferentiába ülve össze, a rendeletet ideiglenesen elfogadhatónak, elfogadandónak és végrehajtandónak találta, mert tényleg végrehajtási útasítással ki is adta az alpapságnak. Már most t. ház, ha a priori hiteltvi akadály létezhetett volna, képzelhető-e, hogy ez megtörténik? Én azt hiszem, hogy nem. Igaz, t. ház, hogy ugyanezen püspöki értekezlet bizonyos kérdések felvilágosítása végett Rómához fordult, mely eljárás sok oldalról helytelenített is. Egyenesen bevallom, hogy az eljárásban semmiféle helyteleníteni valót nem látok. A katolikus egyházszervezet szerint igen természetes, indokolt sőt szükséges, hogy egyes kérdések eldöntését Rómában keressék úgy dogmatikus, mint vallásétkölesi szempontból. Már most az a körülmény, t. ház, hogy a kérdés Rómához intéztetett, bizonyítja, hogy a priori hiteltvi akadály sem existált, mert ha lett volna is akadály, nem kellett volna ily kérdést intézui.

Egyébiránt meg kell jegyeznem e mellett mindjárt azt is, hogy akármiként határozatik e tekintetben az egyházi téren, az miben sem alterálhatja sem az állam törvényének tekintélyét, sem a felelős miniszter rendeletének érvényét. Széles ez országban mindenkinek kötelessége az ország törvényeinek és a felelős miniszter rendeleteinek magát alávetni és ezzel szemben csak egy joga van: a törvény ellen kérvénynyel a rendelet ellen panaszszal fordulni a törvényhozáshoz. A törvényhozás van azután hivatva véglegesen határozni s határozata ellen semmiféle felbezésnek helye nincs: mert ő az egyedüli és utolsó forum, mely ily ügyekben határoz.

Ezzel szemben, t. ház, a culturharcz rémes képét festik elénk. Nézzünk ennek szemébe. Szerintem a culturharcz semmi egyéb, mint az állami hatalom összeütközése az illetékes egyházi hatalommal egyházi téren. És ha e definitió helyes, — s én azt gondolom, hogy az, — akkor a jelenben nincs összeütközés és a jövőben sem lehet ezen rendelet incidenséből. Nincs a jelenben összeütközés azért, mert az illetékes tényezők — mint az előbb volt szerencsém kifejtteni — t. i. a püspöki kar mindezideig a rendelettel ellentétben nincs. A mi pedig a jövőt illeti, reá útalok, hogy a rendelet nem egyházi téren mozog, hanem az anyakönyvek vezetésével foglalkozik s habár ezeknek vezetése ezidőszert a lelkészekre van bízva, az a maga valóságában mégis eminenter állami functiót képez, s akármikor állami vagy polgári közegek kezeibe tehető le.

De hát mi az a mozgalom, melynek tanúi vagyunk, a miről szó van. Egy igen nagyon sajnos jelenség, a katolikus egyházban a belforradalomnak egy bizonyos neme. Nem belforradalom-e az, t. ház, a mikor az alpapság túlmegy azon határon, melyet a főpapság kijelölt; nem belforradalom-e ez, mikor az alpapság egyházpolitikát csinál és zászlót tűz ki.

Mint hazafi és mint katolikus egyaránt mélyen fájjalom ezen állapotot, de a felelőség ezért nem engem terhel; mert nem én szítottam és nem én idéztem elő.

Ezzel, azt gondolom, t. ház, a magam részéről felvilágo-

sítottam a kérdést és teljesen nyugodt lelkiismerettel vetem alá magamat a t. ház elhatározásának.

Népiskolai felügyelet.

Nem az első kemény és követelő hang már az, melyen a közelebb H.-M.-Vásárhelyen megindult „Protestáns Tanítók Lapja“ a szakfelügyeletről beszél; itt-ott a tanítói körökben és tanügyi lapokban gyakran találkozunk ezzel. Azt ígéri ez a lap is a többek között olvasóinak: erős jog- és igazság érzettől vezéreltetve, ellenőrzi a hivatalos hatalom intézkedéseit s egyesek túlkapásaival szemben védeni fogja az ártatlanul és méltatlanul bántalmazott, üldözött tanítókat. Nagyon természetes, hogy ezzel kapcsolatban a „szakkíváalom“ hangoztatva van, a „kontár intézőktől“ való függetlenség a jelszó, fáj „az üres gög, az otromba pöffeszkedés.“ Annak daczára azonban, hogy a nyílt férfias fellépést“ ígéri, úgy látom, ez alkalommal legalább tartózkodik nevén megnevezni a gyermeket. Hát kik azok a kontár intézők s több efféle ékes jelzőkkel megtisztelt egyének? Ugyebár a papok, mert ezek intézik a tanügyet, ezek legközvetlenebbül az iskolák és tanítók felügyelői. Ki vele bátran, férfiasan: nem kell pap-felügyelet! És úgy gondolom, hogy ezért a bátor férfias szóért, valamint én nem, úgy igen sok lelkésztársam sem fog megnehezteni, még ha lerántja is Jerikó kőfalait, mert legalább teljesen papi hivatásunknak élhetünk. De bátor vagyok mégis kérdésbe tenni, vajjon a magyar protestáns tanügyre nézve üdvös lesz-e a mi visszavonulásunk, vagy mellőzésünk? Nem úgy van-e, hogy eddig az iskolák szervezése, építése, állítása, kivált kisebb népességű egyházközségekben, azokon a „kontár“ papokon fordult meg; vajjon míg felekezeti iskolák lesznek, lehet-e ez jövőben is másként?!

De szakfelügyelet kell-e ugy-é, fülre a nem is tiszteletré méltó, hanem kontár gögös dilettantizmussal. Sajátságos emberek vannak igazán az általam igen tisztelt és szeretett tanítói karban. Ha 4—6 gymnasiumi osztályt és a tanítóképzési folyamat elvégezik és oklevélhez jutnak, azonnal nagy szakférfiaknak tartják magokat, még azon esetben is, ha az életben a további önképzést teljesen mellőzik. Nekem egy valódi komoly szakférfiúról más fogalmam van. Szerintem egy szakférfiúnak a kor színvonalán álló szaktudós-nak kell lenni. Hány van ilyen a tanító urak között, sőt hány van széles Magyarországon? Különben nehogy úgy tűnjék fel, mintha a tanító urak szakképzettségét akarnám kicsinyelni, kijelentem, hogy ezt bármely pályán működő egyénekre nézve egészen alkalmazhatónak tartom. Szakpályát végzett ember van elég, de valódi szakképzett ember bizony minden téren szép kevés. Nekem is van kitűnő papi oklevelem, sőt, a mennyire időm engedi, a honi és külföldi theologiai irodalmat is figyelemmel kísérem, de bizony megvallom, zavarba jönnék, ha valami összekuszált dogmatikai vagy exegetikai kérdésben hozzám, mint szakférfiúhoz vagy szaktekintélyhez fordulnának. Bizony a tanító urak némely része bölcsenteszi, ha nem nagyon feszegeti azt a szakképzettséget, hanem hallgat szerényen. Hátha azoknak a kontár felügyelőknak meg eszébe jut a kontár tanítókról értekezéseket írni? Hagyjuk az efféle dolgokat! Nem valami jó szolgálatot teszünk a gyarlóságok dobra ütésével a magyar ev. ref. tanügynek.

Ah, de a mostani felügyelet nemcsak a kellő szakkép-

zettséget nélkülözi, hanem e mellett kegyetlen, gögös, igazságtalan, és ez fáj a „Protestáns Tanítók Lapjának.“ Az kétségtelen, hogy a felügyelet mindig kellemetlen, kényelmetlen az alantasokra, mert az bizonyos függési viszonyt létesít és a subordinációnak egy nemét foglalja magában. De miután tagadhatatlan, hogy bármely intézménynél működő emberek között vannak hivatalos kötelességeikről megfelelő egyének: a közjó érdekében szükséges a felügyelet, még pedig olyan, mely kellő hatalmi eszközökkel rendelkezzék a hiányok orvoslására. Meg is találjuk ezt az ellenőrzési felügyeletet, a modern állam minden intézményénél. A ki tehát a közügy szolgálatába lép, az vonja le jóelőre magára nézve ebből a következményeket. A kinek nem tetszik az ellenőrzés, a felügyelet, az ne vállaljon közhivatalt, hanem menjen Horacius után: beatus ille qui procul negotiis.

Gondos.

(Vége köv.)

T á r c z a.

Kálvin sírjánál.

Ha ünnepi, nyájas
Harangszó csendül,
S rá távoli visszhang
Kél — a szívemből:
Nem arra megyek, hol
Templomot látok,
— Imádkozni én e
Sírhanthoz járok.

Egyszerű ez a sír,
Semmi dísz rajta;
Arasznyi követ is
Fű, moh takarja.
. . . Mégis, mintha szentek
Szentjébe járnék,
Mintha édig éró
Piramist látnék! . . .

— Itt, míg elidőzöm,
Halk merengésben:
Egy nagy imádság az
Egész itt-létem.
S ébredésemkor, ez
Imádkozásra,
Oly édes „Ámen“ a
Könyvem hullása.

Megmondani ezt sem
Tudnám: miért hull?
De van valaki, a
Fellegeken túl,
Ki előtt tudva a
Szív indulatja:
Ő, tudom, megérti,
— Meg is hallgatja!

Szabolcska Mihály.

Iskolaügy.

Thót Ferencz tanár lemondása.

Tudják már lapunk olvasói, hogy Thót Ferencz úr, debreczeni főiskolánkban a bölcsészet nagyérdemű tanára, lemondott tanári állásáról. Megígértük, hogy közzé tesszük lemondó levelét, mint a mely érdekes világot vet nemcsak a visszavonuló tanár úr munkás életére, de főiskolánk utolsó 4 évtizedének történetére is. Legyen e közlés szerény elismerése az érdemnek a volt tanítvány s a tanártárs részéről. A lemondó levél így hangzik:

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés!

1838-ik év augusztus havában lettem kinevezve, mint bölcsészeti, jogi és hittanszaki tanfolyamokat végzett tanuló a helybeli ev. ref. kollégiumban elhelyezett elemi iskola egyik osztályának nyilvános tanítójává, mit a következő évben az akkori 6 osztályú gymnasium harmadik osztálya, az úgynevezett „veteranus syntaxisták“ publicus praeceptorává való kinevezetésem követett. Ez időtől fogva, és így a most folyamatban levő iskolai évvel 53-ik éve immár, hogy folytonosan a nevelés és tanítás terén működöm, mely időből az utóbbi 41 év a debreczeni ev. ref. kollégiumban akadémiai tanári minőségben töltött működésemre esik.

Méltóztassék a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűlésnek kegyesen megengedni, hogy itten, midőn tanári hivatalom alóli fölmentetésemért esedezem, annak véghatárához közeledve, egy futólagos visszapillantást tehessen arra.

Ezen hosszú idő alatt sok változáson, hogy ne mondjam, hanyattatáson ment keresztül az én tanári életem. Nem adatott nekem a szerencse, hogy az elfoglalt téren zavartalanul folytathattam volna tanári működésemet. Kezdetben 1850—53-ig, három éven át a világtörténelem, latin és hellen irodalom tanításával, mint ezekre meghívott tanár lettem megbízva. De azon ostromállapotok időkben lelkiismeretes protestáns tanárnak politikai történelmet tanítani a legnehezebb, mondhatom nyaktörő vállalat volt. Megtörtént, hogy a n.-várad helytartósági alelnök által az akkori ev. ref. püspök lakására ad verbum regium audiendum idéztettem, a hol tisztességes modorban ugyan, de azon komoly megrovás tétetett ellenem, hogy én a történelmet nagyon szabadelvű irányban tanítom, és hogy még a francia forradalom, sőt az azután vívott szabadság- és alkotmányküzdelmek előadására is kiterjeszkedem, melyeket vagy csak felületesen és más szellemben csak érinteni kellene, vagy a mi legesélyesebb volna, egyszerűen mellőzni. Védekezésemre, hogy én az igazságot tanítom, és hogy mint protestáns tanár protestáns tanintézetben másképp, mint magyar protestáns szellemben nem taníthatok, azt a választ kaptam, hogy bölcs ember hallgat, midőn az idők gonoszak. Sehol támaszpontom, mert superintendentiális gyűlések nem tartathattak, nem volt. Főiskolánk kormányzata nagyrészt Bécsből irányoztatott. Már-már előrevetette árnyékát azon törekvés, hogy tantárgyaim egy részét, kezdetben legalább a földrajzot és némi statisztikumokat német nyelven kell előadni. Ily körülmények közt, és mivel a második bölcsészeti osztály (bienium), mint régebben nevezték, melynek a történelem előadott, az újabb szervezetű VIII osztályú gymnasiumba útalattott, melynek kormánygyeplői egészen Bécsben tartattak, a honnan nem sokkal későbbben a részben német nyelven való

tanítás csakugyan megparancsoltatott és foganatba is vétetett, — ily körülmények közt, épen midőn már ott voltam, hogy mivel azon időben semminemű magyar nyelven írott egyetemes történelmi tankönyv tanár rendelkezésére nem állott, az egész történelmet kezdettől 1830-ig nem kis munkával kellő terjedelemben kéziratban kidolgoztam és fáradságomnak már mintegy gyümölcsét kellett volna szednem, nem volt előttem más út, mit az akkori nagynevű püspök úrnak ki is jelentettem, mint hogy ha az akadémiában, hol politikai történelem tanítása nem volt szabad, másnemű alkalmazást nyerek, a tanári pályáról lemondani. Az első megtörténnén, az utóbbi elmaradt. A hittanhallgatók részére a nevelés, tanítás és művelődés történelme és a latin s hellen irodalom tanításával bízattam meg. Első tantárgyamat illetőleg itt is tabula rasa állott előttem. Két évig, 1853—1855-ig ily minőségben működtem. Az 1855-iki év nagy pusztításokat vitt véghez egyházkerületünk és főiskolánk oszlopemberei között. Rövid idő alatt többen dőltek sírba egymás után, nehezen betölthető hézagot hagyva magok után. Ezek közt volt a bölcsészet jeles tanára, boldog emlékeztű Vecsei József is. Ekkor ismét, már életem délpontján, nem minden ellenészrevételem nélkül a bölcsészet tanszékére lettem a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés által áthelyezve. Hogy ezzel nem kis felelősséget s ezzel együtt nem kis munkát vállaltam magamra, azt én éreztem legnagyobb mértékben. — Bízva önerőmben s reménylve és kérve Isten segedelmét, a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés megtisztelő bizodalját elfogadtam, s annak csekély tehetséggel teljes erőmből, teljes lelkemből mind e mai napig megfelelni igyekeztem. Mindezekkel még nem volt vége rám nézve a meglepetéseknek. 1874-ben, midőn az akkori közoktatásügyi miniszter úr a jogakadémiákat szervezte, a jogbölcsészetet, mely azelőtt észjog nevezete alatt, mint a rendszeres bölcsészet egy része egy félévben hetenként három órán át taníttatott, egész éven át nagy terjedelemben, hetenként öt-öt órán át követelte taníttatni: jogakadémiánkban a tudományoknak a létező erők közt a miniszteri tervezet szerinti berendezése csak azon föltétel alatt volt lehető, ha én a jogbölcsészetnek ily nagy terjedelemben való kidolgozását és a követelt óraszámában való tanítását elvállalom. Elvállaltam nem fiatal erővel, mert már akkor 58 éves voltam, és bölcsészettörténelmi munkám folyamatban levő kidolgozása saját alá eléggé igénybe vette minden rendelkezésemre álló időmet. Ide járult, hogy heti kötelezett tíz órát két, néha három órával is önként folytonosan pótolnom kellett, nehogy hittanhallgatóim tantárgyai a jogbölcsészet tanításának elvállalása s eddigi óráim jelentékeny részének arra fordítása által hátrányban maradjanak. Tíz nap mulva elvállalásom után meg kellett kezdenem a jogbölcsészet tanítását, szakadatlanul tanulmányozva, dolgozva és tankönyvet készítve, mely két félévre beosztva, 22 nyomtatott ívre terjed. Alkalomszerűleg szabad legyen itt mellesken megérintenem, hogy bölcsészettörténelmi munkámat tanítványaim és a tudomány érdekében 53 nyomott ívnyi terjedelemben kidolgozva, nagyrésztben saját költségemen nyomattam ki, — a nyomtatási költségek is alig térülvén meg részemre.

Mindezeket főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi Közgyűlés! nem azért hozom fel, mintha azokból magamnak érdemet, tőkét akarnék csinálni. Koránt sem. Nemesak mondom, de erős meggyőződésem is, hogy tettem azt, mit tennem kellett, és a mit minden kötelességtudó protestáns tanárnak, protestáns tanintézet irányában hasonló körülmények közt tenni

kell. Hanem igenis szükségesnek láttam ezek fölemlítését azért, hogy indokolva legyen, ha én tanári szolgálatom annyi viszonytagságos és fáradságos éveit után, hozzá véve még a sorsnak családi életre mért keserű csapásait, nem is említve a tavaszon egy szerencsétlen elesés következtében származott lábgyengeségemet, — eljöttnek látom az időt, sőt kötelességet vélek teljesíteni, midőn életkorom 74-ik évében, mely ez iskolai év bevégeztével, ha Isten jószágos kegyelme azt megérnem engedni, 75-ik évbe megy által, a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűléstől annyi évek nem kis szellemi erőfeszítést igényelt munkássága után nyugalomba helyeztetésemet és a szabályszerű nyugdíjba részesítésemet alázatosan kérem bátorodom. Ha szinte szellemi és testi erőim éberségének — magas koromhoz képest jelenben eléggé birtokában érzem is még magamat: de másrészt azt hiszem, annyi évek küzdelmes munkássága után nem szégyen, ha kimondom, hogy nagyon megfáradt szolga vagyok s a tanszékemhez kötött feladatok egészének csak nagy erőfeláldozással lehetne megfelelnem; annál fogva esélyes dolognak vélem, sőt önérzetem parancsolja, hogy ne várjam be a teljes kimerültség állapotát, hanem önként és becsülettel idejében vonuljak vissza, nem pedig akkor, mikor már mások is kívánatosnak, sőt szükségesnek ítélik visszavonulásomat.

Végül megragadom itt egyszersmind az alkalmat, hogy a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűlésnek irányomban mindenkor tanúsított nagy kegyességeért hálás köszönetemet kifejezzem és annak továbbra is irányomba kiterjesztéseért esedezzem.

Kegyességébe magamat mélyen ajánlva, maradok a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűlésnek

Debreczen, 1890. október 20.

alázatos szolgálója
Thótférencz.

Közügyeink.

Búcsú-, hála- és örömnép Felső-Bányán.

Midőn a kültermészet ez évi pályafutásának végén már-már leveté szépségét; magas bérczetők lombátorát, valamint alacsony völgyek virágkoszorúit hűs őszi szelek tördelék, szagatják s helyökre havazó fellegek borítanak fehér lepelt: tehát őszhó, okt. 24. és 25-ikén a felső-bányai ev. ref. gyülekezet — templomépítését befejezván — ünneplé a búcsú, hála és örömnépét, díszes új templomának felavatása, Istennek dicsősítésére átadása alkalmával.

Ez ünnepről írok t. szerkesztő úr engedelmével, a nagyérdemű közönség számára; írok, bár elkésve, hogy ama napok emléke, legyen történeteiben megörökítve hírlapirodalmunk mezején s majd ha egyszer valaki a felső-bányai ev. ref. egyház össz-történetének képcé akarná ecsetelni, soraimban legalább találjon ecsete alá egy-két vonást.

Kezdjük tehát, hogy egyházmegyénknek, az ünneplő egyházat megtisztelő egy-két lelkésze, a déli vonaton N.-Bányára érkezvén, szerencsés volt az üdvözlő nagybányaiakkal, nt. Dicsőfi József debreczeni és Dombi Lajos békés-gyulai lelkész urakat, az előbbi mint püspöki küldöttet, üdvözölni s társaságukban indulni a reánk váró kocsik sorában Felső-Bányára. Felső-Bányán nem valának a napjainkban szokásos

diadalkapuk emelve; a város legkisebbet sem változott eredeti színében, benne semmi külső jel sem mutatta, hogy a holnapot minő nevezetes történet készül megkülönböztetni a máttól; a lelkészi lak kapujában lelkész, főgondnok és egy-két presbyter barátságos kézsorítása érezte szívünkkel a fogadtatás ama meleg érzelmeit, melyek sok más helyt, virágfűzerek köze illesztett „Isten hozott“ betűkben nyerne kifejezést; de azért mi a nem csillogó, még nem is fényes, csak egyszerű előjelek között is fel lettünk villanyozva az örömtől, kedvre derített azon tudat, hogy prot. anyaszentegyházunk egyik jóratörekvő egyházát, ott a hegyen épült város többféle nemzeti és felekezeti elemei közepette, megsegítette immár az Isten, hogy díszes új hajlékot emelhetett, ő szent Felségének tiszteletére

Ez állapot feletti örömezzelmeink áradoztak keblünkben, midőn a délutáni áhítatosság órájában, a gyülekezet nagyja val és aprajával minket is hivogattak a harangok ércnyelvei, a már-már elhagyandó ódon templomtól búcsút venni s hálát adni Istennek a múltért, melyben gondviseléséből vala hajlék, melynek falai között lakozhaték szent neve, és hála mellett imádkozni segélyért, hogy gyermekei elérhessék a várva-várt napot, midőn megnyilnak ajtajai, a méltóságához illőbb háznak.

Leírni nem, csak érezni lehet a keresztyén embernek a bánat és öröm érzelmei által eszközölt meghatottságát, midőn oly hajléknak lépé át küszöbét, melynek alkotmányáról, egy óra elmúltával, letépi a jövő a magasztos jelentőségű „templom“ nevet, és lesz az oly értéktelen helyiség, mintha benne nem is léteznék a mindenütt jelenlévő Isten; leírni nem, csak érezni lehet a keresztyén embernek a bánat és öröm érzelmei által eszközölt meghatottságot, midőn hallá „Te bened bízunk eleitől fogva“ gyönyörű énekünket énekelni, különösen elaggott öregek reszkető ajkai által, kik vágynak bár és reménylenek eljutni az új templomba, mégis sajnálják s szinte remegnek elhagyni a régit, melyben őket az ő helyök már oly régen ismerté. Ilyen templomban, ilyen alkalommal, én először láttam gyülekezetet, de a gyermekek, kiket a keresztségben itt először helyeztek a vallás ölébe; az ifjak, kik itt esküdtek konfirmációkor a Jézus zászlója alá; a jegyesek, kik ennek oltárán esküdtek örök hűséget és szeretetet egymásnak; a bűneikből megigazultak, kik a kegyelem asztala körül itt hallák az irgalom Istenének vigasztaló szavait: „bízál fiam, bízál leányom, a te bűneid megbocsáttattak néked“; az örvendezők, kik itt dícsérik énekléssel Istent; a szenvedők, kik itt imádkoztak a vigasz gyógyító balzsamáért és érezték, azt megnyerve, annak könnyebbítő erejét, — mondom, minden ezen egyének gondolatait elgondolva, érzelmeit átérezve, én — kivált midőn a helyzet körülményeit minden oldalról a leg-helyesebben felfogva s szépen rajzolva imádkozó lelkész ihletettsége megragadt — oly lelki állapotba jutottam, mint az, ki a keserű és édes közül nem tudja kiválasztani a boldogítóbbat: az édeshez vágynék nyúlani, de úgy tetszik, mintha keserű volna; a keserűt nem érintené, de úgy tetszik, mintha az most, ez alkalommal édesen izlenék. Menj, óh olvasó, utóljára ócska rozzant hajlékba, melyből távozva, romboló időkkel daczolni ígérő, biztos lakozással bízható erős, díszes háza kecséget megnyíló ajtajával, csinosan berendezett belsejével, és jusson eszedbe a multnak amabban meghonosodott boldog és boldogtalan emléksokasága, s gondolj arra, hogy emebben egy ismeretlen jövő köszönt, és nem tudod, minő ellátásban részesít, vagy megéred, — élvezed-e szép ígéreteinek boldogító való-sulását, aztán e körülményedet és a benne agyadban született

gondolatokat, kebledben támadt érzéseket vonatkoztatd val-
lás-erkölcsileg egy régi templomról lemondásra és egy újnak
elfogadására: majd fogod sejteni, hogy mint is éreztem én a
felső-bányai azon ker. atyafiakkal, kik ó templomuktól bú-
esúzva, üdvözölni akarták az újat!

Kis-Palád.

Nagy Elek,

ev. reform. lelkész.

(Folyt. köv.)

Templomavatás Hegyközújlakon.

E hó 9-ike sokáig nevezetes napja lesz a hegyközújlaki
népnek s mindazoknak, kik a környékből, a szép öszhangzó
két kis harang hívására, az újonnan épült templom felszentelési
ünnepélyére a hihetetlen rossz út daczára is felzarándokoltak.

Egész éjszakai esőzés után a piruló hajnal rózsaszíne
némi biztatással bátorítá fel azokat, kik már otthon maradásra
kárhoztatták magukat, s bár az idő még sem vált kedvezővé,
mindazáltal nem sokára megtelt a csínosan épült, egyszerűsé-
gében is díszesnek mondható templom minden részében ájtatos
hívekkel. Mint a tavasz hirnökeinek dala, úgy ragadott meg
mindnyájunkat, a poraiból kiépült templomban az első „Jövel
Szentlélek Ur Isten“ gyönyörű dallama, s az alkalmi ének
már annyira fokozta az ünnepi áhítatot, hogy kőből kellett
volna lenni a szívnek, hogy meg ne induljon a bihari esperes,
Szabó Károly úrnak szívből jövő buzgó imádkozása alatt. Az
imádság után váradai lelkész Csák Máté mondott szépen kidol-
gozott, szónoki hévvel előadott beszédet, intve az egyházat,
hogy ez új templom legyen előtte mint emlékezet és fogada-
lom oszlopa, mely Isten iránti örök hálára és áldozatkésztségre
serkentse a gyülekezet tagjait. — Az egyházi beszéd végével
Bugyi Sándor püspöki lelkész két gyermeket keresztelt; Lévai
Mihály hodosi lelkész három növendéket konfirmált s illesztett
be az anyaszentegyház élő kövei közé. Majd Sulyok István vá-
radai lelkész alkalomszerű agenda után Zsigmond Ferencz lel-
késztársunkkal az egész megjelent népnek úrvacsorát osztot-
tak. Urvaacsoraszítés után Szemcs László egyházmegyei ta-
nácsbíró esketett s végül helybeli lelkész, Bugyi Mihály az
egész gyülekezetre, egyházra áldást mondó imádsággal fejezte
be a megható ünnepélyt.

Az ünnepély befejezése után a lelkészi kar ebédre gyűlt
össze, hol a kedélyesen töltött délután alatt jól esett meggyő-
ződni a szép egyetértés és békéről, mely az egyházmegye lel-
készi karát általában jó barátságban egyesíti.

Este az iskolateremben bál volt, s a jó kedv a folytono-
san szakadó eső daczára is úgy ragadt a jelenlevőkre, hogy
csak a felvirradó nappal oszlott szét a jelenvolt társaság.

Fájdalommal vettük tudomásul, hogy szeretett főpásztor-
unk megrongált egészsége miatt nem jelenhetett meg közöt-
tünk s minden jelenlevőknek buzgó óhajtaása összpontosult azon
jó kívánságban, hogy az ég tartsa meg őt még soká számunkra.

A templomot Veres Károly szalontai építő mester ter-
vezte és készítette, a nála már szokásos buzgósággal. Mint más
helyeken, úgy itt is fényesen beigazolta, hogy reformált egy-
házunk templomainak berendezéséhez szakértelemmel, jó íz-
léssel bír, mindenekfelett pedig, hogy az egyházak anyagi vi-
szonyait tekintve, jutányosan és odaadással dolgozik.

Egy jelenvolt lelkész.

A radna-lippai magyar protestáns egyház.

Ily név alatt egy missiói egyház alakult meg egyházke-
rületünk területén, lenn a déli vidékeken, mely egyház jövő
vasárnap, f. hó 23-án tartja első ünnepélyes istenitisztele-
tét. A nevezett egyház és körlelkészség lelkészeül t. Fogarasi Bálint
úr, a fiatal lelkészi generáció egyik komoly, hivatási pályájára
külföldön is több éven át készült, szép tehetségű tagja híva-
tott meg, ki hitünk szerint, a mennyire őt ismerjük, érteni fog
hozzá, hogy Sionunk falait ama nehéz helyen, a már megvetett
fundamentomon, fölépítgesse. Közöljük a lelkészbeiktató ün-
nepélyvel egybekötött ünnepélyes istenitisztele sorrendjét, az
erre való, hozzánk is beküldött meghívót s végre a Lippán
megjelenő „Radna-Lippa és Vidéke“ cz. lapnak f. hó 8-án
megjelent számából az ezen egyházköztség megalakulásáról
szóló vezércikkét. Megjegyezzük, hogy Radna és Lippa eddig
a ménes-gyoroiki anyaegyháznak voltak filiái a n.-szalontai
egyházmegyében. Az ünnepélyről, lehetőleg már a jövő szá-
munkban részletes tudósítást fogunk hozni.

Az 1890. évi novemberhó 23-ikán Lippán tartandó lel-
készebeiktató-ünnepélyvel egybekötött ünnepélyes iste-
nitisztele sorrendje következő: I. A gyülekezet fennállva
énekli a 37-ik dicséret 1-ső versét. II. A gyülekezet énekli a
74-ik dicséret 1., 2. és 3-ik versét. III. Imádság Csák József
gyoroiki lelkésztől. IV. A gyülekezet énekli a 233-ik dicséret
6. versét. V. Fogarasi Bálint radna-lippai körlelkész bemuta-
tása és beiktatása nagy. Szél Kálmán nagy-szalontai ev. ref.
megyés esperes úr által. VI. A gyülekezet énekli a 74-ik dí-
cséret 6. versét. VII. Egyházi beszéd Fogarasi Bálint körlel-
késztől. VIII. A gyülekezet énekli a 235-ik dicséret 3. versét.
IX. Bezáró ima s megáldás Szél Kálmán esperes úrtól. X. A
gyülekezet hálaadó éneke a 179-ik dicséret 10. verse.

Az ünnepélyre való meghívó így hangzik:

A radna-lippai magyar protestáns egyház háromszázados
síri hamvaiból kezd phönixként kiemelkedni. Rajta is kezd be-
teljesedni az Üdvözítőnek ama szózata: „Rontsátok el a temp-
lomot és harmadnapra felépítem azt!“ . . . Csakhogy minden
nap egy hosszú század vala s e hosszú három század úgy a
protestáns felekezetre, mint a magyarságra nehéz napokat ho-
zott ezen a vidéken.

Hosszúk voltak e három század szomorú napjai, de nem
tartottak örökké. Még le sem tűnt egészen a harmadik század
s már is kezd virradni újra úgy a magyarság, mint a protes-
tantismus napja itt e vidéken. Nem egészen ismeretlen már
Lippán az oly hosszú ideig némaságra kárhoztatott, édesen
csengő magyar nyelv, sőt megzendült a magyarság édes anya-
nyelvén az evangéliomnak örök életet hirdető szava is, s erőt
adott az evangéliom örök ígéért lelkesülő protestáns híveknek
arra, hogy a magyar evangéliom szerint reformált egyház or-
szágos közalapjából nyert anyagi segély felhasználásával ele-
get tehessenek vallásos és hazafias kötelességöknek, felállít-
hassák a radna-lippai magyar protestáns egyházat és körlel-
készséget, melyre úgy nemzetiségi, mint felekezeti tekintetben
oly szép, oly magasztos hivatás vár.

November 23-án, vasárnap leend az új életre kelő kised
magyar protestáns gyülekezetnek örömnappja, melyen az oly
soká s annyira nélkülözött magyar protestáns lelkész három
évszázad után először lesz a gyülekezet pásztorául beigatva.

Ezen úgy egyházi, mint nemzetiségi tekintetben annyira

fontos állás megalapításának és betöltésének örömnepére van szerenesénk . . . ezennel tisztelttel meghívni.

Szeretjük remélni, hogy az úgy egyházi, mint nemzeti-ségi hazafiúi tekintetben oly szép hivatást betöltő kis egyház nem kerüli ki a vallásos lelkek s az igazlelkű hazafiak figyelmét s érdeklődését, s különösen azok, kiket az anyagi erőnk-höz mérhető egyszerűséggel rendezendő örömnepünkre meghívni bátorodunk, osztozkodni fognak szívesen a mi örömnepünkben s ez által ösztönözni s támogatni fognak bennünket egyházi és hazafias kötelességünk teljesítésében.

Isten áldó kegyelme legyen velünk!

Lippán, 1890. nov. hó 10-én.

A radna-lippai magyar protestáns egyház nevében: Kishalmy Ferencz, rendező bizottsági elnök. Csák József, gyoroki ev. ref. lelkész. Thaly Lajos, az egyház gondnoka. Kotzó Károly, Dr. Másznyik Márton, Kovács István, Szabó Mihály, rendező bizottsági tagok.

A nevezett lap cikke következő: F. év márcziushó 31-én volt a radna-lippai magyar protestáns egyház alapító közgyűlése Radnán a község házában megtartva, mely alkalommal, dacára a felette rossz időjárásnak, a protestáns hívek tekintélyes számban jelentek meg és egyhangúlag határozták el a radna-lippai magyar protestáns egyház megalakítását.

A közgyűlés lefolyásáról röviden a következőket tudatjuk:

1. A közgyűlés egyhangúlag elhatározza, hogy mivel a nagy-szalontai ev. ref. egyházmegye 68—1888. sz. jegyzőkönyvének 14. pontjában jelzett hatósági jelentésben foglaltak alapján a radna-lippaiak által folytonosan óhajtott egyesült protestáns egyház megalkotása ez ideig még nem volt létesíthető: a Radna-Lippa-Solymoson és vidékén lakó protestánsok ezúttal szövetkeznek a radna-lippai magyar protestáns egyháznak egy évre próbául való megalakítására s azt az ez idő tartamára az ev. ref. egyházi főhatóság alá helyezik, annál is inkább, mivel az ágostai hitvallású főhatóság az ügy érdekében ez ideig mit sem tett; az egy évi próba letelte után azonban fentartják maguknak az ág. evangélikusok a jogot az újabb szervezkedésre, illetve az egyesült protestáns egyháznak a fentebb hivatkozott jegyzőkönyv alapján való megalakítására. — Egyidejűleg megszavaztatik a lelkész részére a hívek által részint párbér, részint pedig adózás útján fizetendő 300 frt készpénzfizetés és szabadlakás.

2. Egyhangú lelkesedéssel felkéretni határozottatott nagytt. Szél Kálmán esperes úr, mikép az egyház egyes tagjai által már eddig is előnyösen ismert tiszt. Fogarasi Bálint urat körlelkészül kiküldeni és hivatalába leendő ünnepélyes beiktatását f. évi novemberhó 23-án eszközölni kegyeskedjék; egyidejűleg tiszt. Fogarasi Bálint úr is felkéretik a lelkészséget elfogadni.

A beiktatási ünnepély rendezésére Kishalmy Ferencz elnöklete alatt dr. Másznyik Márton, Thaly Lajos, Kovács István, Szabó Mihály és Kotzó Károly tagokból álló bizottság küldetett ki.

3. Végre egyhangúlag elhatározottatik, mikép a lippai 884. sz. tjkjvben foglalt ingatlanok az egyház által átvétetnek.

Ezek szerint megalakítottván a radna-lippai magyar protestáns egyház, mi őszinte szívvel üdvözöljük az ekként megalakított egyházat és annak a testvéries összetartásról, valamint vallásosságáról tanúskodó összes híveit; lelkünk mélyéből óhajtván és kívánva azt, hogy vidékünkön mindenütt az igazság

ígéjét hirdelve és követve, az emberiség összeségét minél közelebb vezesse a tökéletesség felé! . . .

Éljen és virágozzék a Radna-Lippai magyar protestáns egyház!

K ü l f ö l d.

Bulletin de l' association-générale des Etudiants de Montpellier. Numéro spécial. Souvenir du VI-e Centenaire de l' Université de Montpellier. Montpellier 1890.

(Vége.)

Egy más cikk az egyetem 6 százados életében kiválóbb szerepet játszott tanférfiak életével foglalkozik. Itt találjuk ezek közt Placentint († 1192.), a montpellierier egyetemen a jogtan szervezőjét; Arnaud de Villeneuve-t, (latinosan: Villanova) (szül. 1240 körül), ki egy személyben orvos, bölcész, tudós, csillagász, természettudós, physikus, vegyész (chimiste), alchimista, jogtudós és theologus volt. A montpellierier egyetemen orvostant tanított. Guillaume de Nogaret-t († 1314.), a híres kancellárt, kinek neve a templáriusok rendének kárhoztatása miatt eléggé ismeretes. Itt van Guy de Chauliac, kit kora „Père de la chirurgie“ dísznévvel tisztelt meg; Jacques Rebuffi († 1428.) jogtudós „Comte du Droit“ melléknévvel; Antoine Saporisa († 1539.), ki később a navarrai király és királynő orvosa lett; Jean Philippi; Isaac Casaubon, a XVI. század egyik leghíresebb humanistája, a „tudósok phoenixe“; Fr. Ranchin, az orvos, később királyi tanácsos; Pierre Magnol, a modern botanika előfutára; Barthez (1734—1806.), a gyógytan tanára, ki oly nagy hatással tanított, hogy személyével csaknem azonosították az egyetemet s a „montpellierier iskola“ sokáig egyértelmű volt a „Barthez iskolájá“-val. Szerkesztője volt a „Journal des Savants“-nak. De Candolle-val (1778—1841.) zárul végre a sorozat, ki természettudós, tanár s a „Théorie élémentaire de la Botanique“ című mű szerzője volt.

D. Quilici „A tanulók ünnepélye“ czímen részletes tervet közöl arról, hogy fogja az ifjúság fogadni a külföldieket Orosz-, Belga-, Olasz-, Angol- stb. országból; hogyan gondoskodnak a városiak a vendégek elszállásolásáról stb. — Arra nézve, hogy sokan részt fognak venni a külföldiek közül is az ünnepélyben: reményt merít az 1889. július havában tartott sorbonnei ünnepély lefolyásából, melyen 3000 tanuló volt jelen, nemzeti costumeben, az angol oxfordi és cambridgei sipkában, a magyar ruganyos csizmában stb. nemzeti zászlók a att.

Ezután a montpellierier tanintézetek ismertetése jő. „A nemzeti gazdasági tanintézet“ (L' école nationale d' agriculture) 1872-ben szerveztetett. Vannak belső és külső tanítványai; az utóbbiak közt oroszok, görögök, spanyolok, olaszok és svájciek is. Az oktatás elméleti és gyakorlati. Ezen kívül nagy súlyt fektet az intézet egyes, a gazdaság körébe vágó kérdések körüli kutatásokra, mint a minők: hogyan lehetne védekezni a szőlő cryptogamicus betegségei, a philoxera stb. ellen? mi a selyemhernyótenyésztés legegyszerűbb módja? stb. A munkálatok azután vagy az intézet évkönyveiben (Annales), melyből 4 kötet jelenik meg évenként, vagy a „Progress agricole et viticole“ lapban tétetnek közzé. Az intézet színtén részt vesz az ünnepélyben.

A „palais des facultés“-ban (a tudományszakok

palotája) következő osztályok vannak: Fizikai osztály (tanterem, szertár, tanítványok szobái és laboratórium) három tanárral; Állattani osztály, értékes állatgyűjteménnyel, mely a közönségtől sines zárva; Földtani és ásványtani osztály; Gyógytani felsőbb tanintézet és vegyész iskola; Matematikai osztály; Botanikai osztály.

A montpellier-i könyvtárak következők: 1. Az egyetemi könyvtár 95 ezer kötet könyvvel. A könyvtár két szakaszra van osztva: egyik a jogi, orvosi és tudományos újabb műveket foglalja magában (45,000 kötet), évenként több mint 2000 kötettel növekszik, 390 folyóiratot járát. A másik szakasz mintegy 50,000 kötetből áll, 586 kézírattal, köztük Tasse svéd Christina kézírataival, lovagkori regényekkel, régi francia költészeti művekkel stb. A könyvtárnokot a tanárok közül egy tanári bizottság választja; az olvasók írják fel a megszerzendő műveket s azok megszerzése felett, a budget szemmeltartásával, a havonként összeülő vizsgáló bizottság határoz. Az olvasóterem tanárok és tanulók számára mindennap nyitva áll, naponként 6 órán; ezen kívül ki is vihetik a műveket, a kikölcsönzési határidő maximuma: tanároknál 6, tanulóknál egy hónap. 2. Városi könyvtár. Alapja a francia forradalom idejében vettett meg, s ma mintegy 110,000 kötetet foglal magában. A városi tanács gondoskodott a könyvtár katalógusa ki nyomtatásáról s most a 8. és utolsó kötet van belőle sajtó alatt. 3. A tudomány- és irodalmi egyetem könyvtára. Ez nem sokára az egyetemi nagy könyvtárba fog beolvastatni. Több mint 10,000 kötetből áll. 4. A gazdasági tanintézet könyvtára mintegy 12,000 kötet művel. A négy könyvtár állománya mintegy 227,000 kötet.

Egy cikkben Malavialle „a montpellier-i régi egyetem facultásait és collegiumait“ ismerteti. Nevezetesebbek voltak: 1. „Collège de Saint-Germain“ 1368-ban V. Orbán pápa által alapítatva az irodalom, az isteni és emberi tudományok fejlesztése végett, melyek nélkül a halandó élete nem folyhat jól (sine quibus mortalium vita non bene geritur). 2. „Collège de Mende“ szintén V. Orbán által alapítatva 1369-ben; az orvosi tudomány tanított benne. Volt egy könyvtára, melyben a könyvek az állványhoz vaslánczokkal voltak oda lánczolva. 3. „Collège de Saint-Ruf“, V. Orbán testvére Anglie Grimoard bibornok s albanoi érsek alapította 1368-ban. 4. Collège de Girone“, Jean Brugerie orvostudor által alapítva a XV. század közepe táján. 5. „Collège du Vergier“, Vergier alapította 1470 körül; jogtan tanított benne. 6. „Collège de Valmagne“, 1263-ban alapították a cisterciák; a theol. tudományok tanítottak benne. 7. „Collège de Bresse“, Bernard Trigard, bergamusi és bresciai érsek által alapítva 1358-ban.

Végül a kertészeti kiállítás terve, a „külföldi barátokhoz“ intézett meghívás, a hatszázados ünnepély programja zárják be a tartalmas füzetet.

Dézi Lajos.

Irodalom.

A coccejanismus története. Tanulmány a protestáns theologia multjából. Theologiai magántanári vizsgálatra írta Zoványi Jenő. Budapest. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája. 1890. Sr. 176 lap. Ára 1 frt 50 kr.

(Vége.)

A magyar ref. theologia 3 százados története parlagon hever, egyetlen nagyobbszerű hitvitánk református kéztől tú-

zetesen kidolgozva és felmutatva nincs, pedig az európai theologiai irodalommal többször érintkeztünk. Szerzőnél hivatás is van és tehetség a dogmatika kényes és fogós szövevényei közt mozogni. A coccejanismus legelőbb is a szombat megülésében zavarta meg hazánkfiat, addig „teljes áhítattal“ ülhetette meg az ember a vasárnapot, íme habozást keltett Coccejus nálunk is s a lelkiismeretet nyugtalanná tette (116. l.). Coccejus nem értette a munkaszünet emberileg is fontos mozzanatát, ma már a vasárnap kérdésében, úgy a keresztyén, mint a pusztán social-philantrop nézetekkel szemben, teljesen elavult fogalomnak hódolt, s a szerző szerint annyira felmagasztosított reformátor szellemének élete épen nem örök, mert nemcsak a keresztyénségbe, hanem a humanismusba is beleütközik. Nem is maradt el hazánkban sem a mérsékeltébb józan érzés tétlenül, s Eszék István udvarhelyi lelkész és esperes Coccejus ellen síkra szállt; még hatalmasabb védője lett az orthodoxiának Mártonfalvi György debreczeni híres hittanár s „a tanuló ifjúságot kívánta a tévtanoktól megőrizni“ (129. l.). A coccejanismust a radnóthi zsinat 1673. jun. 16. elítélte, csakis a világi rend beavatkozása mentette meg a coccejanusok vezetőit a hívatalból letétetéstől, de a tant illetőleg a zsinat álláspontja épen maradt, s a felügyelőség útasított, hogy „botránkoztató dolog“ tanítása esetén az illető tanzavarók zsinat nélkül is elbocsáttassanak állásaikból. Mikor a lényeg diadalra emelkedett, csak a személyek kíméltettek meg, a mi szép volt: megvallom, nem értem szerző azon eldobott tételét, hogy az orthodoxok „tökéletes kudarcz“-ot vallottak (134. l.). Maga bevallja, hogy az új írók „óvatosabbak“ lettek ezután, s elég nem illően „leplezettebben“ hirdették elveiket. Bizony elaludt mi nálunk az új mozgalom, mely a „protestáns hittudat“-nak nem erősítésére, hanem gyengítésére vezetett volna. Épen ez volt oka az elalvásnak. Egyesek röpirata csak galvanikus élet volt.

Erőltetésnek s a coccejanusok száma szaporítani akarásának kell felróvni, hogy oly egyházhi hittudóst, minő Debreczeni Ember Pál volt, szerző a coccejanusok közé lát szik vonni, igaz, hogy csak egy árnyalatához. Részletesen ismerteti szerző a legkitűnőbb magyar coccejanust, Szatmári Sámuel, kolozsvári hittanárt, buzgó tanulmány nyal kivonatilag terjeszti előnk álláspontját. Kár, hogy életéről és hatásáról nem szól, mert könyv és élet közt nagy a távolság. Egyébiránt igen jellemző ezen magyar Coccejus végexegesise a vasárnap fontos kérdésében, szerinte „az igazi sabbath tartás a keresztyéneknél a bűnökben való szünetelés, még pedig nemcsak egy napra, hanem egyetemlegesen érte“ (173. l.). Ez nem kiderítése a vasárnap intézményének, hanem a vasárnap ünnepének bölcsészeti eltüntetése.

Én megvallom, a közlöttek nyomán épen nem tarthatom igazolhatónak szerző tanulmányának végeredményileg kimondott tételét, „hogy történelmi tény, hogy a coccejanismus a viszonyokhoz képest aránylag majdnem oly hatást gyakorolt a magyar reformátusok szellemi életére, mint magukéra a hollandokéra“ (174. l.). Sem egyházi életünkben, sem intézményeinkben, sem zsinatainkon, sem theologiai elsőbrangú íróinknál állandó nyomokat nem hagyott az. Szerző elképzelni nem tudja, „hová jutott volna a theologia a scholasticismus és zvesztő útján“ Coccejus nélkül? Bizony a coccejanismus is észvesztő útakra tévedett, ezt a munkából is be lehet igazolni, szerző több ponton maga is belátja, mi őszinte egyenességére mutat. A mi Coccejusz nál valódi értékes, az nem új,

*

nem övé, ő csak ismétli; a mi új, az legtöbbször téveteg. A szentírás magyarázatában Coccejus módszere lelkesítőleg hatott, ez történeti igazság, de ennél többet nem kell erőszakolni rá. Hogy Coccejus után majdnem száz évvel, — pedig a hatás századok után ítélhető meg, — mint vélekedett a német, angol theológiát is alaposan ismerő Mosheim, megtetszik az ő nyilatkozataiból. Mosheim, ki pedig a pártatlanságnak, a maga korában, alapító képviselője volt, Coccejus felfogását az ő szövetségről „agyrémes túlhajtás“-nak jelzi, „melyben több a képzelet, mint az ítélet“; általában Kálvin magyarázati rendszerével szemben a Coccejusé „romantikus“; s távolról sem közelíti meg Kálvin rendszerét, a ki a szentírás igazi és természetes értelmét kereste, s nem kísérté meg mély rejtelmeket találni az egyszerű kifejezésekben, — „nem csoda tehát, ha a szigorú kálvinisták feltámadtak Coccejus magyarázata ellen!“ (Cent. XVII. 31. 32.).

Szerző sokat kutatott, buzgón dolgozott, meg is lett látatja, a sikerült eredmény. Annyi bizonyos, hogy az orthodoxia nagy alakjait s elveit méltányolni távolról sem tudja úgy, mint a merő humanitárián alapon álló u. n. liberál theologusokat, pedig 3 század óta a minagy alkotás intézményekben van, az vagy az evangyéliomi orthodoxia, vagy az ezzel együtt, sőt benne működő liberál részzel karöltve, hozatott létre, s tart fenmaradásra bízósítékot. De hát szerző egyénisége racionalizmus felé hajlik, s így azon csillogó légkörben érez lendületet. Ha nem kíméletlen, ha nem csalatkozhatlanság-arrogáló, ha szerénység határai közt mozogni képes, az a liberalizmus a szebb kiadások közé számítható. Ezzel búcsút veszünk a nyomozásra termett és képes szerzőtől.

Balogh Ferencz.

Különfélék.

Az év vége felé közeledvén, tisztelettel kérjük lapunk azon tisztelt járatóit, kik előfizetésüket mindeddig nem hozták rendbe, hogy tartozásukat mielőbb, mindenestre még ezen év folyamán törleszszék le. Nekünk az év végén a nyomdával le kell számolnunk, s azt csak úgy vagyunk képesek megtenni, ha hátrálékosaink is tudják és teljesítik köteleességeiket. Vannak még a múlt 1889. évről is adósaink, a kik ellen, ha ez év folyamán be nem küldik hátrálékukat, a felhívásnál hatályosabb s nekünk mindenestre igen kellemetlen eszközökhöz leszünk kénytelenek nyúlni. Szerkesztőség.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület miskolczi felsőbb leánynevelő intézete javára rendezett sorsjáték rendező bizottsága felszólít mindenkit, ki még nyereménytárgyra igényt tarthat, hogy a nyerő sorsjegyet mihamarább nyujtsa be az intézet helyiségében, illetőleg mihamarább küldje el az intézet igazgatóságához postai úton teljes, tisztán olvasható névaláírással, utolsó posta és megye megnevezésével, mert a törvény értelmében a nyereménytárgyak csak decz. 10-éig, azaz: a harmadik hó lefolyásáig szolgáltatnak ki. A mely nyereménytárgy e napig ki nem lesz váltva, az intézet tulajdonába megyen át.

Az elemi oktatás és Debreczen város. Városunk főszámvévői hivatala kimutatást terjesztett a tanács elé azon össze-

gekről, a melyeket a város házipénztára az 1889—90. iskolai években népoktatási célokra fordított. E kimutatás az iskolák fűtésére adott tűzifa értékét is a rendes folyóárban a szállítási költségekkel együtt fölszámítja. I. az ev. ref. elemi iskolák segélye készpénzben 17,975 frt, tűzifában (293 öl fa) 3815, építkezésekben 6557, összesen 28,348 frt; II. a r. kath. elemi iskolák segélye készpénzben 5448, tűzifában (62 öl) 809, összesen 6257 frt; III. az ág. ev. elemi iskola segélye készpénzben 500, tűzifában 52, összesen 552 frt; IV. az izr. elemi iskoláké készpénzben 1000 frt; V. az iparos iskola segélye 2500 frt; VI. a kisdédóvódiák segélye készpénzben 830 frt, tűzifában 243 frt, összesen 1073 frt; VII. a Fröbel gyermekkert segélye készpénzben 500 frt; VIII. az ohati iskoláké készpénzben 600 frt, tűzifában 72, összesen 672 frt. A végösszeg 40,904 frt. Ezekon kívül van, — a miről azonban már nem szólt a kimutatás, — a városi főreáliskola fentartási költsége, körülbelül 15,000 frt, a kollégium segélye készpénzben és több mint 300 öl tűzifában, a mi együttesen 8000 frt értékre tehető, és végül a kereskedelmi akadémia 1000 frt segélye.

A honfoglalás idejének meghatározásához a csillagászat is szolgáltatott bizonyítékot. Georgius Monachus följegyzése szerint ugyanis a bolgár háború megkezdésekor, mely háború közvetlen a honfoglalás előtt volt, napfogyatkozás állott be, úgy hogy éjjel lett a hatodik órában és a csillagok megelenetek. Salamon Ferencz figyelmeztetésére dr. Lakits Ferencz csillagász utána kutatott ez ügynek, s számítása szerint ez a fogyatkozás 891 aug. 8-án lehetett. E szerint a honfoglalás 891 után következett be.

Károli Gáspár emléke. Nagy Károly ref. kovácslázai lelkész úr, gyülekezete részéről a Károli alap részére kötfelé osztandó 3 frtot küldött. Bejött eddig újabban nálunk a sír-emlékre 21 frt 34 kr, a szellemi emlékre 26 frt 70 kr, együtt 48 frt 04 kr. A Miskolcra már beküldött 650 frt 40 krral pedig 698 frt 44 kr gyűlt lapunknál. Az újabban érkezett adományok összege takarékpénztárban kamatozik. Szerk.

Naptárak. 3. Protestáns új képes naptár. Szerkesztette Dúzs Sándor tanár. Ára 50 kr. Budapest. Franklin-Társulat. Ezen régi jó naptárunk már 37-ik évfolyamban jelenik meg. Czikkei közül fölemlítjük a következőket. Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter élet- és jellemrajza, arcképpel. Álmodó, vig elbeszélés. Gróf Kuun Géza élet- és jellemrajza arcképpel. Stanley legújabb utazása, térképpel. Szentmártoni Radó Kálmán élet- és jellemrajza, arcképpel. Két nap egy özvegy papné életéből, elbeszélés Szöcs Sándor ref. lelkésztől. Brassai Sámuel élet- és jellemrajza, arcképpel. Egy cikk a Magyar Prot. Irod. Társaságról K—y-től. Bölcso Mari cz. hollandból fordított elbeszélés stb. Végül prot. egyházi és iskolai tisztá névtár. Mindezen cikkeket nemes, a protestáns érület fejlesztését célzó irányzat jellemzi. Ajánljuk tehát e naptárakat, a múlt számban jelzettek is, a prot. családok e régi jó barátait a lelkész és tanító urak s általok híveink jóakarató figyelmébe, pártfogásába. Ismerünk egy előkelő lelkész-családot, melynek könyvtárában megvan a Prot. új képes naptár teljes 36 évi folyama. Ez is bizonyosság e naptár jósága mellett s az árvaházi naptár is mind több és több tért hódít.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: Csiky Lajos.